

KİTAP TANITIMI & ELEŞTİRİ /BOOK REVIEWS & CRITICISM

Risk ve Toplum

Dr. Ruhi Can Alkın

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi

Sosyoloji Bölümü

ruhicanalkin@gmail.com

Öz

Küreselleşme ile birlikte risk olgusu, toplumsal ve ekonomik yaşantının merkezi bir konumuna taşınmıştır. Gündelik yaşantıdan siyasal alana değin hemen her toplumsal organizasyon, geç modern dönem ile farklı toplumsal sınıflar açısından farklı bağlamlardaki (iş, sağlık, eğitim, vb.) riskleri beraberinde getirmektedir. David Denney'in *Risk ve Toplum* adlı eseri, küreselleşme, toplum ve risk ilişkisini ele almaktadır. Eserde risk toplumu kuramcılarının argümanları detaylı bir şekilde ele alınmış ve günümüzde değişen risk olgusu sosyal bilimsel bir perspektifle ortaya konulmuştur.

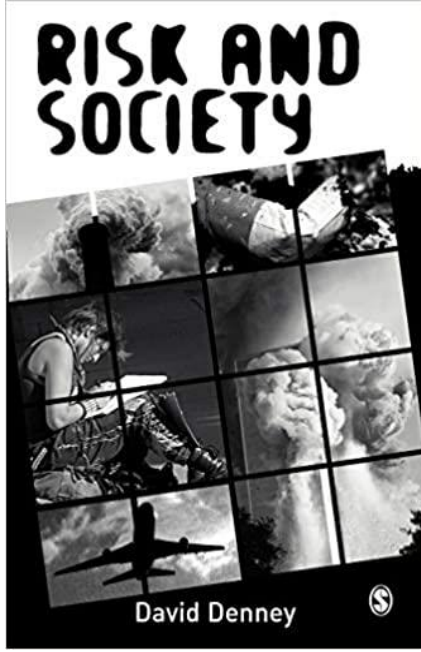
Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, risk, toplum.

Risk and Society

Abstract

With globalization, the phenomenon of risk has been moved to a central position in social and economic life. In late modern period, from everyday life to politics, almost every social organization brings risks in different contexts (business, health, education, etc.) for different social classes. David Denney's book, titled *Risk and Society*, approaches to the relationship between globalization, society and risk. In the book, the arguments of the risk society theorists are discussed in detail and the today's changing risk phenomenon is presented with a social scientific perspective.

Keywords: Globalization, risk, society.

Denney, D. (2005). *Risk and society*, London: Sage Publications. 220 s.

Riskin toplumsallığı ne anlama gelmektedir? Küresel, geç modern, yüksek modern(ite) olarak adlandırılan bir dönem ya da toplum tasarımı risklerin bireysel yaşamlara tesiri nedir? Gelenekle itibariyle insanların, toplumların, ulus devletlerin ve yer kürenin riskten bağımsız siyasi, ekonomik, kültürel bir yaşantı sürdürmesi mümkün müdür? Denney'in 220 sayfa ve 14 bölümden oluşup henüz Türkçeye çevrilmemiş *Risk and Society* başlıklı eseri, yukarıdaki sorulara risk toplumu kavramını merkeze alarak cevap aramaktadır. Eser, risk toplumu kavramsallaştırması ile özdeşleşen Ulrich Beck'in *Risk Society: Towards a New Modernity* başlıklı çalışmasını temel referans olarak alır. Çalışmanın her bir bölümünde Beck'in eserine atıflarda bulunmakla birlikte yayımlandığı 2005 yılına değin toplumsal yaşantı ve riskler konusunda fikir ve/ya kavram üreten Anthony Giddens, Deborah Lupton, Mary Douglas gibi düşünürlerle de sıklıkla temas etmektedir.

Riskin etimolojik açıdan ele alındığı ilk bölüm, kavramın küresel toplumdaki algılanışına değin içerdiği anlamları dört temel perspektifle ortaya koyar. Bunlar bireyselci, kültürel, fenomenolojik perspektif ve risk toplumu perspektifidir. İlk bölüm, Beck'in izini takip ederek tehlike ve risk arasında ayırım yapmakta ve tehlikeyi tarihin her döneminde dışsal süreçlere bağlı olarak gelişen kaçınılmaz bir durum halinde ele almaktadır. Risk kavramı, 16. Yüzyıldan itibaren uzun deniz yolculuklarına çıkan ve rotalarını şaşırarak takdirde çeşitli olumsuz durumlarla karşılaşması muhtemel kaşiflerle birlikte ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan eser, tehlikeden farklı olarak riskin bizzat riske muhatap olan birey ya da grup tarafından da oluşturulan bir durum olabileceği görüşündedir. Bu yönüyle modern dönemin risklerinin teorik arka planını ortaya koymaktadır. Bu teorik arka planda modernleşme ile birlikte insanın merkezde olduğu teknolojik afetlerin artış göstermesi, kapitalist ekonomik yönetimler tarafından izlenen politikalar sonucu alt sınıfların yoksulluk çemberine daha fazla dahil edilmesi gibi durumlar mevcuttur. Nitekim risk toplumu da bu mirasın hem nitel hem de nicel olarak daha fazla yayılma alanı bulduğu bir yapıya işaret eder.

Klasik sosyoloji teorilerinin risk ve toplum bağlamı bir içeriğe sahip olması, eserin temel iddialarından biridir. Marx'ın kapitalist üretimin ve burjuvazinin toplumsal yaşantıda yol açtığı risklere yaptığı vurgu, Durkheim'in ekonomik üretimin öncelenmesi ile toplumsal yaşantıda meydana geldiğini düşündüğü ahlaki çözümler, Weber'in sanayi devrimi sonrası bürokrasinin devasa boyuta geldiğini iddia etmesi gibi konular, risk ve toplum bağlantısının sosyolojideki erken dönem çözümlenmeleri olarak göze çarpmaktadır. Bu çözümlenmeler, modern kapitalist üretim ve rasyonel yönetim etrafında şekillenen toplumsal yaşantıda otoritelere alınan riskleri ve bunların sonuçlarını içermektedir. Bu açıdan eser, klasik sosyolojiyi Avrupa'da ortaya çıkan risklerin bilimsel ve teorik analizi olarak ele almaktadır.

Eserin üç ila sekizinci alt bölümlerini oluşturan ikinci ana bölümü, gündelik yaşantıda risk toplumuyla iç içe olunduğu görüşünü farklı mekanlar, politikalar, yaklaşımlar ve

pratikler üzerinden açıklar. Birbirleriyle bağlantılı olan bu alanlar sağlık, mesleki profesyonelleşme, medya ve iletişim, sosyal refah ve son olarak risk yönetimi ve suç konularını içermektedir. Bunlar, tıpkı Beck tarafından ayrımları yapılan modern toplum ve geç modern toplum arasındaki risk farklılıklarına odaklanmaktadır. Modern dönemdeki riskler ortaya çıkışları, izledikleri gelişim ya da dönüşüm aşamaları ve sonuçları itibarıyla kontrol edilebilir bir yapıda resmedilirken geç modern dönemdeki riskler kontrol edilmesi zor, farklı kesimlerden bireylerin ve grupların hem oluşumunda inisiyatif aldığı hem de sonuçlarından etkilendiği ve kimi durumlarda ne tür ekonomik, kültürel ve toplumsal sorunlar doğuracağı kestirilemeyen türdedir.

Eserde risk toplumu ele alınırken büyük toplumsal dönüşümler, dijitalleşme ve diğer küresel süreçlerin etkisi göz önünde bulundurularak her bireyin gündelik yaşantısına etki eden toplumsal kurumlar müstakil alt başlıklar halinde incelenmiştir. Bu kurumlar arasında aile (ve çocukluk), konut ve kentleşme, çalışma hayatı, hukuk ve sağlık gibi kurumlar mevcuttur. Eser, bahsedilen bu kurumlarla toplumun üyelerinin ilişkisini ve iletişimini risk paydasından ele almaktadır. Dezavantajlı grupların görece hassas konumunu göz ardı etmemekle birlikte küresel toplumda hemen her gruptan ya da sınıftan bireyin evini, işini, sağlığını, özgürlüğünü, vd. tehdit eden risklerin gündelik hayatın ayrılmaz bir parçası olduğu dile getirilmektedir. Dahası, risk toplumu teorisinin genel kabulü olan “bireylerin risk almasının her geçen gün daha da zorunlu olduğu” gerçeği, eserde sıklıkla dile getirilen bir noktadır. Küresel iktisadi sistemin ve inovatif ekonominin temel gereği çalışanların, işverenlerin hatta kamu otoritelerinin yetki ve sorumluluk taşıdıkları noktalarda risk almasıdır. Bu açıdan küresel finans piyasalarında, bilişim sistemlerinin tasarlanmasında, askeri teknoloji geliştirmede ve benzer konularda başvurulacak yatırımlar ile bireylerin iş dünyasında daha prestijli ve daha yüksek maaş vadeden bir iş bulmak için yapacakları yatırımlar “risk” paydasında bulunmaktadır.

Bahsi geçen ikinci ana bölüm, bugünlerde yer kürenin gündemine adeta yön veren “sağlık” ve riskler konusunu içermektedir. Eserde sağlığın risk bağlamı olarak ele alınışı sigortalılık, teşhis ve tedavi süreçlerinin doğurduğu riskler, sağlık sistemlerinin özelleşmesi sonucu doğan eşitsizlikler, doğum, beslenme, alternatif tıp ve sonuçları gibi konulara odaklanmaktadır. Ancak ilgili bölümde ele alınan diğer bir konu olan “halk sağlığı ve küresel salgın hastalıklar”, günümüz COVID-19 salgınına ve bu salgının doğurduğu (küresel) risklere dair dikkat çekici veriler sunmaktadır. Modern dönemde ortaya çıkan İspanyol Gribi, Asya Gribi ve HIV/AIDS salgınına ek olarak geç modern olarak adlandırılan dönemde ortaya çıkan SARS Virüsü, eserde risk ve toplumsal sonuçları bağlamında ele alınan dört temel salgındır. Denney, önceki salgınlardan farklı olarak SARS virüsünü git gide daha da iç içe geçmiş bir dünyada ortaya çıkan, ulaşım ve iletişim olanakları aracılığıyla daha görünür, etkili ve bulaşıcı olma potansiyeli taşıyan bir salgın olarak resmetmektedir. Eser, SARS virüsünün küresel yayılımı ile bireyler ve ulus devletler tarafından geliştirilen reaksiyonları “küresel panik”, “virüsün kaynak ülkelerine yönelik tedbirsizlik suçlamaları” ve “kamu otoriteleriyle sivil otoritelerin sosyal izolasyonla ilgili aldığı tedbirler” çatısı altında incelemektedir. Bu reaksiyonlar, tıpkı günümüz COVID-19 vakasında gözlenen küresel süreçleri hatırlatmaktadır: Dünya Sağlık Örgütü’nün, ulus devletlerin, tıp dünyasının, medyanın ve diğer kurum ve kuruluşların COVID-19’la mücadelede henüz tam manada bir uzlaşma sağlayamaması, küresel toplumdaki risklerin kimin sorumluluğunda olduğunun net olarak kestirilememesi ve bu risklerin ne zaman son bulacağına dair kesin bir bilgi olmaması özellikleriyle uyum göstermektedir.

Eserin gündelik hayattan küresel siyasete değin ele aldığı kurumlar, 21. Yüzyılda ortaya çıkan birçok gelişmeyi risk bağlamında tartışmakta ve bu gelişmelerin birbirleriyle olan bağlantısını keşfetmeye çalışmaktadır. Bu keşif, önceki bölümlerde okuyucuya sunulan teorik içeriğin, çalışmanın üçüncü ana bölümünü içeren dokuz ila on dördüncü bölümlerde tartışılmasıyla tamamlanmaktadır. Bu bölümler, terörizm, doğa ve çevre, yeni dünya düzeni ve küresel yönetim gibi konular etrafında şekillenmektedir. Eser, dünyanın farklı bölgelerindeki yansıma alanları arasında ölçek farklılıkları olsa da bahsi geçen bu risklerin, birçok durumda birbiriyle iç içe geçtiğini iddia etmektedir. Örneğin küresel vekalet savaşlarının terörizm üzerinden yürütülmesi ile nükleer silah denemelerinin sebep olduğu atmosfer tabakası tahribi, risk toplumunun birbiriyle bağlantılı sonuçları olarak resmedilmektedir. Modern dönemden kalma yoksulluk, işsizlik ya da sağlıklı besinlere erişememe riskleri, yukarıda bahsi geçen küresel risklere eklenilerek “risk ve toplum” konusunu adeta kaçınılmaz bir birlikteliğe yönlendirmektedir.

Eser yaklaşık on beş yıl önce yayımlanmasına rağmen başta küresel salgın konusu olmak üzere 2010’lu ve 2020’li yılların küresel toplumunda ortaya çıkan hemen her riske ve bu risklerin ele alınış biçimlerine ışık tutan bir içeriğe sahiptir. Eserde küresel dünyanın risklerinin hem birbirleriyle olan bağlantıları hem de toplumsal yaşantı açısından adeta “kaçınılmazlıkları” nazarında ele alınması, çalışmanın güncelliğini korumasındaki en temel etmenlerden biri olarak göze çarpmaktadır. Nitekim günümüz COVID-19 salgını neticesinde sağlık ve risk konusuna dair sosyal bilimsel açıklamalar, yayınlar, vb. reaksiyonlar salgının yarattığı ekonomik, ekolojik, kültürel, politik ve sınıfsal riskleri göz ardı edemeyen bir arka plana sahiptir.

Son olarak küresel toplumda ortaya çıkan risklerle mücadelede küresel yönetim fikrine yönelik çekingen tavrı ile eser, hâkim risk toplumu literatürüne şekil veren Beck ve Giddens gibi düşünürlerle benzer bir pozisyon taşımakta, küresel dünyadaki farklılıkların, güç ve çıkar ilişkilerinin böylesine bir ortak yönetime imkân tanıyacağına çok fazla ihtimal vermemektedir. Zira Denney’e göre Dünya Bankası, IMF, BM Güvenlik Konseyi, G8 gibi küresel yönetimi sağlama potansiyeli olan ulus ötesi kuruluşlar ve organizasyonlar dahi yer küre nüfusunun yüzde seksenine tekabül eden Batı dışı dünyayı göz ardı etmektedir. Bu sebeple yazar, ekonomik ve/ya politik süreçlerde karar alma ya da konsensüs sağlama konusunda küresel bir ortaklığa temkinli yaklaşmaktadır. Netice itibarıyla bu yaklaşım, risk toplumunun potansiyel bir telafisi olan küresel yönetim konusunu da görmezden gelmemektedir.